

UOT 81

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.4.95>

SEVİNC FƏTƏLİYEVƏ*

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏKİ XƏBƏR MƏTNLƏRİNDƏ MƏCAZ DİLİNİN ROLU

Məqalə ingilis və Azərbaycan dillərindəki xəbər mətnlərində məcaz dilinə aid müxtəlif vasitələrin tədqiqinə həsr olunub. Bu məqsədlə Böyük Britaniyanın “Reuters” və Azərbaycanın “Azertac” və “Qafqazinfo” xəbər agentliklərinin buraxdıqları xəbər materiallarından istifadə olunub. Qeyd edilən xəbər agentliklərinin jurnalistlərinin müəllifləri olduqları xəbər mətnlərində metafor, metonimiya və digər məcazların işlənmə xüsusiyyətlərinin həmin xəbər agentliklərinin fəaliyyət üsullarına uyğunlaşdırılması məsələsi məqalədə xüsusi olaraq nəzərə çatdırılır. Xəbərlər agentliklərinin əsas prinsiplərindən çıxış edəndə məlum olur ki, metonimiyaların metaforalarla müqayisədə burada işlənilmə tezliyi daha çoxdur. Digər tərəfdən, hiperbola və meyozislərin xəbər mətnlərində yer ala bilməsi ehtimalı da metonimiyalar qədər deyil. Çünki bu məcaz növlərində dəyərləndirmə xüsusiyyətləri vardır ki, bu da onların yüksək səviyyədə işlənməsini məhdudlaşdırır. İroniyaya gəldikdə isə qeyd olunan xəbərlər proqramı prinsipləri ilə uyğunlaşdır.

Açar sözlər: Xəbər mətnləri, “Reuters”, “Azertac”, “Qafqazinfo”, metafor, metonimiya.

Giriş

Müasir dünyanı burada baş verən hadisələrlə tanış edən “xəbər” mətnlərindən kənar təsəvvür etmək mümkün deyil. Dünyanın iqtisadi, siyasi, idman, mədəni və s. hadisələri əsasən “xəbər” agentlikəri vasitəsi ilə yayımlanır. Onların meydana gəlməsi praktik olaraq bəşəriyyətin vaxtlı vaxtında dünya hadisələri ilə tanış olmaq imkanını yaradır. Dünyanın elə xəbər agentlikləri vardır ki, onlar bu sahədə jurnalistika məktəbi kimi tanınır və onların təcrübəsindən istifadə olunur. “Reuters” xəbər agentliyi buna nümunə ola bilər. Tarix daim inkişaf edir, tarix səhnəsinə yeni siyasi subyektlər gəlir; onlar dövlət quruculuğunda “xəbər” “kontekstində informasiyalar alır və ya yayımlayırlar. Bunun nəticəsində xəbər agentliyi ya davam edir və ya yeniləri yaranır; yeni adlar altında fəaliyyət göstərir. Buna görə xəbər agentliyinin bütün cəmiyyətlərdəki rolu vardır. Bu agentliklər təbii formada siyasi subyektləri informasiya cəhətdən yaxınlaşdırır və əməkdaşlıq etməyə yönəldir. Belə xəbər agentliklərindən biri kimi Reuters-i nəzərdən keçirək. Bu xəbər agentliyi ingilis dilindən əlavə, 11 yerli dildə fəaliyyət göstərir. Onun ciddi Etibar Prinsiplərinə əsaslanaraq faktiki, qərəzsiz xəbərlərə sadıq olması kimi dil prinsipləri vardır, eləcə də siyasəti dəqiqliyi, tarazlığı və şəffaflığı təmin etmək üçün hazırlanmış dil xüsusiyyətlərinə malikdir.

Bu agentlik cəmiyyətdə yüksək mövqe tutmuş və siyasi və maliyyə aləmində ən etibarlı informasiya mənbələrindən biridir. Ona görə də Qibson R. bu barədə yazır: “Reuters yüksək gəlirli yeganə xəbər agentliyi olması ilə unikaldir. Tarix boyu agentliyə əsasən pul qazanmaq perspektivindən baxılıb. Beləliklə, agentliyin Axendəki Julius Reuter ofisindən bugünkü Reuters məhsullarına qədər fəaliyyəti həmişə iqtisadi fayda gətirib. Bu gün Reuters ənənəvi xəbər agentliyi diqqətindən imtina edərək hibrid xəbər agentliyinə və əsas diler mərkəzinə çevrilib və müştərilərə yalnız iqtisadi məlumatlarla deyil, həm də geniş maliyyə xidmətləri təqdim edir. Avropanın 500 ən böyük şirkətindən biri olan Reuters, 1994-cü ildə bazar kapitallaşması üzrə United (335-ci), Daily Mail (339-cu) və Pearson (130-cu) şirkətlərindən geri qalaraq 46-cı yerdə qərarlaşıb” [4, s. 100]. Bu proqramın əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi jurnalistlər “xəbər”ə şəxsi fikirlərini, qərəz və emosiyalarını dilə yeritməkdən çəkinirlər. Onlar qlobal auditoriyanın diqqətini cəlb etmək üçün ingilis dilində sadə, hamının başa düşdüyü dildən istifadə edirlər.

Reuters nəşrləri yüksək dərəcədə standartlaşdırmadan istifadə edir, təhkiyələr və platformalar arasında ardıcılığı təmin etmək üçün mövcud jurnalist klişələrindən və terminologiyasından istifadə edirlər. Yazı mənbələrinin dürüstlüyü yoxlanılır, dil məlumatının haradan qaynaqlandığı aydın və dəqiq şəkildə ifadə olunur. Bu xəbərlər proqramında sitatlar müqəddəs hesab olunur və dəyişdirilməməli, yalnız mənasını dəyişdirmədən qısaldılmış ola bilər.

Reuters-ə aid xəbər mətnlərində məcazlardan istifadə mümkün hesab olunur, lakin onun da müəyyən həddi vardır. Çünki Reuters, bir çox xəbər təşkilatları kimi, standart jurnalistika çərçivələrindən istifadə edir, lakin ümumiyyətlə, qərəzsiz reportaj öhdəliyinin bir hissəsi olaraq zərərli və ya qərəzli məzmunlu troplardan çəkinməyə çalışır.

Nəticə olaraq, Reuters xəbər istehsalı üçün zəruri olan standart narrativ üsullardan istifadə etsə də, əsas xəbər proqramlarında qərəzli və ya yanlış troplardan sistematik istifadə zərurəti yoxdur. Bunun əvəzinə, təşkilat qərəzsizliyə və faktlara əsaslanan reportajlara diqqət yetirir. AZƏRTAC tarixi cəhətdən Reutersdən gəncdir. Onun qısa tarixi belədir:

Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi və ya qısaca *AZƏRTAC*— Azərbaycanın milli informasiya agentliyi; yerli və xarici KİV-lər üçün yeganə rəsmi dövlət informasiya mənbəyidir..

1920-ci il martın 1-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti tərəfindən yaradılıb. Agentlik sovet hakimiyyəti illərində müxtəlif adlarla fəaliyyət göstərmişdir. Azərbaycan yenidən dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra agentlik özünün tarixi adını bərpa edib. 1995-ci il martın 3-dən Nazirlər Kabineti yanında Dövlət Teleqraf Agentliyi, 2000-ci il yanvarın 17-dən Azərbaycan Dövlət Teleqraf Agentliyi adlandırılıb.

AZƏRTAC rəsmi dövlət xəbərləri ilə yanaşı, ictimai-siyasi, iqtisadi mövzularda, elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, idman, ətraf mühit və s. haqqında fasiləsiz olaraq sutka ərzində Azərbaycan, rus, ingilis, alman, fransız, ərəb və Çin dillərində dəqiq və operativ informasiya buraxır.

AZƏRTACın ABŞ, İngiltərə, Fransa, Almaniya, Avstriya, Latviya, Macarıstan, Rusiya, Ukrayna, Misir, Türkiyə, Gürcüstan, İran, Qazaxıstan, Özbəkistan, Rumıniya, İspaniya, İtaliya, İsveç, Çin və Yaponiyada, respublikanın bölgələrində müxbir məntəqələri fəaliyyət göstərir.

26 fevral 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə Azərbaycan Dövlət Teleqraf Agentliyinin (AzərTAc-ın) adı dəyişdirilərək Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi (AzərTAc) adlandırılıb.

24 noyabr 2016-cı ildə "Dövlət orqanı" hüquqi statusuna malik Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi (AZƏRTAC) əsasında "Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi (AZƏRTAC)" publik hüquqi şəxs yaradılıb- Vüqar Əliyev [1].

Müasir dövrümüzdə qeyd olunan xəbər agentlikləri bu sahədə müəyyən olmuş jurnalist davranışını qoruyub saxlamaqla mühüm bəşəri vəzifələri yerinə yetirir. Bu istiqamətdə standart dil və dil vasitələri xəbər prinsipləri nöqtəyi-nəzərdən qorunub saxlanılır və inkişaf etdirilir. Ritorikada troplar adı ilə də adlandırılan məcazlar dil vasitəsi olaraq xəbər mətnlərində də müəyyən qədər yer alır. Bu bərdə çoxsaylı tədqiqatlar var [2]. Lakin məcazlar xəbər mətnlərində subyektiv dəyərləndirmə cəhətdən neytrallaşır. Məcazlar deyəndə ritorikada metafora, metonimiya, hiperbola, meyozis və ironiyalar nəzərdə tutulur. Onların ədəbi üslublardan asılı olaraq işlənmə tezliyi nisbətən fərqlidir. Məsələn, bədii üslubda metaforaların işlənmə tezliyi metonimiyalarla müqayisədə yüksəkdir. Bu metaforaların emosional təsir gücünün auditoriyaya yönəldilməsi zərurətindən irəli gəlir. Lakin metonimiyalar isə dildə daha çox adlandırma prinsipinə əsaslandığından emosiya cəhətdən metaforalardan geri qalır. Bu halda auditoriyaya güclü təsir, onu öz mövqeyinə yaxınlaşdırma və dəyərləndirmə xüsusiyyəti səviyyəsi aşağı düşür. Ancaq bu xüsusiyyəti xəbərlər proqramı prinsipcə tələb edir və metonimiyaların burada işlənilməsi ehtiyacını meydana çıxarır.

Məcazların digər növü olan hiperbola və meyozis ictimai-siyasi mübarizələr fonunda diskursda nə qədər lazımdırsa, o cümlədən də xəbər proqramı üçün də mühümdür. Ancaq onların bədii üslubda işlənilməsi xəbərlər proqramı ilə müqayisədə daha fəaldır.

Metonimiya, Reuters xəbər məqalələrində və başlıqlarında istifadə olunan ümumi bir dil vasitəsidir və əsasən mürəkkəb məlumatları sıxlaşdırmaq və diqqəti cəlb etmək üçün iqtisadi, istinad funksiyasını yerinə yetirir. Bu, xəbər agentliyinə bir varlığa və ya anlayışa onunla yaxından əlaqəli bir şeyin adından istifadə etməklə istinad etməyə imkan verir.

"Reuters-də metonimiya xəbər agentliklərinə xas olan standartlaşdırılmış, səmərəli dilin əsas hissəsidir. Bu, oxuculara nəzərdə tutulan mövzu üçün qısa yol kimi tanış, əlaqəli bir anlayışdan istifadə etməklə mürəkkəb hadisələrə tez bir zamanda daxil olmağa və onları anlamağa kömək edən idrak mexanizmidir" [5, s.67].

Qədim yunan natiqləri içərisində məcazların üslublardan asılı olaraq işlənmə məqamları barədə mübahisələr olmuşdur. Xüsusilə rəsmi üslubda metaforaların işlənməsinin mümkünlüyü barədə Aristotel və Platon arasında mübahisələr bu məzmununda simvolik səciyyə daşıyır. Siyasi diskursda metaforaların istifadəsi ilə bağlı mübahisə onların bilik və reallığa kökündən fərqli yanaşmalarından qaynaqlanır: Platon metaforaların və miflərin ali həqiqətləri izah etmək üçün faydalı ola biləcəyinə inanırdı, Aristotel isə konkret siyasi reallıqları təhlil etmək üçün daha hərfi və rəsonal dilə üstünlük verirdi. Aristotel Platonun ideyalar nəzəriyyəsinin mücərrəd təbiətini tənqid edərək, empirik müşahidəyə və konkret idarəetmə formalarının məntiqi təhlilinə üstünlük verirdi.

Platon rəsmi dildə metaforaları potensial təhlükəli hesab edirdi, çünki onlar ağıldan daha çox emosionalara müraciət etmək və fəlsəfi və mənəvi arqumentlərini təsvir etmək üçün istifadə edirdilər. Bunun əksinə olaraq, Aristotel metaforaları aydın ünsiyyət və düşüncə üçün güclü və vacib ritorik vasitələr kimi görürdü, dili gücləndirmək üçün ondan istifadə olunurdu və ondan düzgün istifadə edildikdə aydınlıq və canlılıq təmin edə biləcəyinə inanırdı.

Rəsmi üslubun inkişaf etdiyi müasir dövrimizdə metaforaların, eləcə də digər məcaz növlərinin siyasi dildə işlənmə xüsusiyyətləri və vəzifələri Aristotel konsepsiyasını təsdiqləyir. Metaforalar cəmiyyət kontekstində ehtiyac olduqda siyasi dili səlisləşdirir, onu konkret hədəfə doğru istiqamətləndirir, dili yoruculuqdan xilas edir. Digər məcaz növləri ilə müqayisədə metafora və metonimiyalar siyasi dildə nisbətən fəaldır. Əvvəla onu qeyd edək ki, siyasi yönümlü xəbər proqramında qeyd olunan məcaz növləri ancaq konkretlik və dəqiqliyə xidmət edir. Azertacın 28 noyabr 2025-ci il tarixli Xəbərlər proqramından bir nümunəyə baxaq: *“Stokholm, 28 noyabr, Nərgiz Cəfərli, AZƏRTAC*

“Memarlıq Üsyanı” hərəkəti ölkənin ən yaxşı və ən pis binasına görə mükafatları artıq beşinci dəfə təqdim edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, bu il “dəhşət medalı” iki obyekt arasında bölüşdürülüb — Sandvikedəki Helgerud kvartalı və Kristiansand şəhərindəki “Üç Bacı” kompleksi. Fəxri mükafat isə iki layihəyə verilib — Oslodakı Blindern tələbə yataqxanası və Oddədə Lothepus tərəfindən tikilən yeni stavkirkaya.

“Memarlıq Üsyanı” Norveçin ən gözəl və ən çirkin binalarını açıqlayıb [1].

“Memarlıq Üsyanı”, “dəhşət medalı”, “Üç bacı” kompleksi Norveçdəki ən gözəl və ən çirkin binaları fərqləndirmək üçün istifadə olunan metonimiyalardır. Qeyd olunan metonimiyaların üçü də obyektin yenidən və həm obrazlı, həm də dəqiq və yaddaqalan adlandırmasıdır. Xəbərlər proqramı bəzən ilk təşəbbüsü və ya xeyirli bir ideyanı yayarkən onun uzunmüddətli yaddaşda qalması üçün bu üsullardan da istifadə edir. “Memarlıq Üsyanı” metoforik metonimiyadır, o, metoforik tərzdə yeni anlayışı adlandırır. Bu xüsusiyyətinə görə metonimiyadır. Lakin anlayışın özünün formalaşması metoforikdir. Qeyd olunan nümunələr metonimiyanın bir növü olan metolepsisə aiddir. Bu tipli digər nümunələrə də baxaq:

Metolepsis sneqdoxalardan fərlənir; onun mahiyyətində predmeti, hadisəni onun məzmunu ilə bağlı olan başqa ifadə ilə adlandırma dayanır. Məsələn: “Argentina's Alvarez takes his chance, and then some

LUSAIL, Qatar (Reuters) -It was always going to take something special to steal the limelight from Lionel Messi on the night he matched Lothar Matthaeus's 25-match World Cup appearance record, but **Julian Alvarez** managed it, albeit with a bit of help from **the great man**” [6].

“Argentinəli Alvarez şansını ələ keçirir, sonra isə bir az... LUSAIL, Qatar (Reuters) - Lionel Messinin Lothar Matthaeusun Dünya Kubokundakı 25 matçlıq rekorduna çatdığı gecə onun diqqətini cəlb etmək üçün həmişə xüsusi bir şey lazım idi, amma **Julian Alvarez**, **böyük insanın** bir az köməyi ilə olsa da, bunu bacardı.”

Verilmiş nümunədə **“Julian Alvarez”**- **“the great man”**eyni subyekti bildirir, lakin **“the great man”** metalepsisdir; aid olduğu, adlandırdığı predmetimetonimik üsulla təqdim edir. Ümumiyyətlə, bu barədə nəinki xəbər proqramında, həm də digər xəbər agentliklərində az-az istifadə olunur. Buna səbəb əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi xəbər informasiyasına subyektin müdaxiləsinin olmamasıdır. Burada metolepsis birbaşa xəbərə aid deyil, onun subyektlərindən

birinə aiddir (**Julian Alvarez**). Ona görə də xəbər informasiyasında metolepsis informasiyaya yox, oradakı subyektlərdən birinə aiddir; bu, informasiyanın yox, subyektin dəyərləndirilməsidir.

Və ya:

“Big global investors see **gold** in AI but don't buy the rush Big investors attending Abu Dhabi Finance Week voiced concern over the high valuations attached to AI-related companies but said that investment in the infrastructure crucial to the sector's long-term success cannot be dismissed [6].

“Böyük qlobal investorlar süni intellektə qızıl görürlər, amma tələsikliyə inanmırlar. Əbu-Dabi Maliyyə Həftəsində iştirak edən böyük investorlar süni intellektlə əlaqəli şirkətlərin yüksək dəyərləndirilməsindən narahatlıqlarını dilə gətirdilər, lakin sektorun uzunmüddətli uğuru üçün vacib olan infraquruluşa qoyulan investisiyaların rədd edilə bilməyəcəyini söylədilər”.

Verilmiş nümunədə “gold” - “böyük qazanc”// “böyük gəlir” mənasının metonimik ifadəsidir. Burada da “qızıl” dəyərləndirmə mənasından uzaqlaşaraq “böyük gəlir” semantikasının daşıyıcısına çevrilir və xəbər proqramında neytral informasiya verimi prinsipini pozmur.

Metolepsislər təkcə xəbər proqramında deyil, ümumiyyətlər diskursun müxtəlif janrlarında geniş imkanlara malikdir, ancaq aparılan araşdırmalarda, təhlillərdə ona az yer verilir. Zənnimcə, bu bərdə daha çox bəhs olunmalıdır.

Metonimiyaların bir qismi metaforik xüsusiyyətə malikdir.

“*It was not clear how the updated plan would handle a host of issues, including how to guarantee Ukraine's security against ongoing threats from Russia. **The United States and Ukraine** said they would continue "intensive work" ahead of a Thursday deadline, although U.S. Secretary of State Marco Rubio, who led the American delegation during the talks, was flying back to Washington late on Sunday*”.

“Yenilənmiş planın bir sıra məsələləri, o cümlədən Ukraynanın təhlükəsizliyinin Rusiyadan gələn davam edən təhdidlərə qarşı necə təmin ediləcəyini necə həll edəcəyi bəlli deyildi. **ABŞ və Ukrayna** cümə axşamı günü bitən son tarixdən əvvəl “intensiv işi” davam etdirəcəklərini bildirdilər, baxmayaraq ki, danışıqlar zamanı Amerika nümayəndə heyətinə rəhbərlik edən ABŞ dövlət katibi Marko Rubio bazar günü gec saatlarda Vaşinqtona qayıdırdı [7].

.”**The United States and Ukraine**”(**Amerika Birləşmiş Ştatları və Ukrayna**) metaforik səciyyəli metonimiyadır, daha doğrusu, metonimiyanın bir növü olan sineqdoxadır.; Ümumiyyətlə ,bəzən bədii üslubda da metonimiya ilə metaforaların sərhəddi yaxınlaşır, hətta onun hansı məcaz növünə aid olmasını müəyyən etmək çətinləşir. Xəbər proqramında belə hallarda metonimiklik daha aktuallaşır, onun ad mənası emosional mənanı üstələyir. Bu ,sadəcə adlandırma deyil, metaforik istiqamətdə konseptuallaşmanın nəticəsidir ; ad canlandırılır, müəyyən insanlara -subyektə aid edilir.

AZƏRTAC xəbər verir ki, *dəniz səviyyəsindən 4 min metr yüksəklikdə yerləşən**Taftan** uzun müddət sönmüş vulkan hesab olunub. Onun son püskürməsinin 700 min ildən çox əvvəl baş verdiyi güman edilir. İndi isə **Taftan** daha sönmüş deyil, yatmış vulkan kimi təsnifə dilir.*

“*Geophysical Research Letters*” jurnalında dərc olunan araşdırmaya görə, vulkanın zirvəsində təzyiq artır.

“*Gec-tez gələcəkdə püskürmə baş verəcək - yagüclü, ya da sakit şəkildə*”, - deyə vulkanoloq Pablo Qonsales “*Live Science*” portalına müsahibəsində bildirib. O həmçinin vurğulayıb ki, yaxın perspektivdə püskürmə təhlükəsi yoxdur.

“*Qonsales və həmkarları yeni peyk məlumatlarını təhlil ediblər. Görüntülər**Taftan**ın zirvəsinin 10 ay ərzində 9 sm qalxdığını göstərir. İlk baxışdan bu, kiçik rəqəm təsiri bağıqlasa da, yatmış vulkan üçün hər santimetr ciddi signaldır. Tədqiqatçılara görə, bu proses vulkanın yenidən “**nəfəsalmağa**” başladığını göstərir və regional hakimiyyət orqanlarının vəziyyətin daha dərindən araşdırılması üçün əlavə resurs ayırması vacibdir*” [1].

“*[1/4]Head of the Office of the President of Ukraine Andriy Yermak and U.S. Secretary of State Marco Rubio, address the media after **closed-door** talks at the U.S. Mission in Geneva, Switzerland, November 23, 2025. REUTERS/Emma Farge Purchase Licensing Rights, opens new tab*” [3, s.150].

“er closed-door”(qapalıdanışıqlar), “nəfəsalmaq” metaforalarında xəbər proqramı üçün yeni o idi ki, ümumxalq danışıq dilində işlənən metaforalar yeni mühitdə mövzuya uyğun olaraq mənalandırılır. Digər tərəfdən ümumxalq danışıq dilində işlənən metaforalar yeni üsluba gətirilir. İstər qapalı danışıq, istərsə də ,nəfəs almaq digər üslublarda olan dəyərləndirmə xüsusiyyətində deyil, informativ mənə daşıyır. Ümumən götürdükdə isə, xəbər informasiya sferası həmin metaforaların emosionallığını zəiflətsə də, onu tam silə bilmir. Buna da səbəb həmin metaforaların digər üslublarda daha fəal işlənməsi ilə bağlıdır. Bəs həmin metaforaların xəbər proqramı mühitində düşməsinin səbəbi nədir. Səbəbi geniş auditoriyanı əhatə etməsindədir.

Xəbər proqramında işlənmə dərəcəsi fərqli olsa da, bütün məcaz növlərinə müraciət olunur. Adətən, elmi tədqiqatlarda metafora və metonimiyaya üstünlük verirlər. Xəbər proqramında məcaz növü kimi meyoizdən də istifadə olunur. Məsələn:

“U.S. President Donald Trump has kept up the pressure on Ukraine to reach a deal. On Sunday, he said Ukraine had shown "zero gratitude" for American efforts over the war, prompting Ukrainian officials to emphasize their thanks for Trump's support...Advertisement · Scroll to continue [7].

“ABŞ Prezidenti Donald Tramp Ukraynaya razılığa gəlmək üçün təzyiqli göstərməyə davam edib. Bazar günü o, Ukraynanın müharibə ilə bağlı Amerikanın səylərinə “sıfır minnətdarlıq” göstərdiyini bildirib və bu, Ukrayna rəsmilərini Trampın dəstəyinə görə minnətdarlıqlarını vurğulamağa vadar edib”

“Zero gratitude”(“sıfır minnətdarlıq”) Amerikanın müharibəni qurtarmaq səylərinə Ukraynanın minnətdarlıq bildirməməsini ən aşağı “sıfır” səviyyəsi ilə müqayisə edir. Səylər və ən aşağı səviyyə sıfır həm də D.Trampın səylərinə Ukraynanın dəyər verməməsi və diqqətsizliyi fonunda çox məntiqi və original görünür.

Siyasi üslubda partiyalararası mübarizədə və çəkişmədə meyoiz və hiperbola dan istifadə hansısa siyasi qüvvəni üstələmək və ya sıradançıxartmaq, eləcə də onu yüksəklərə qaldırmaq üçün effektiv təsir vasitəsi kimi qəbul olunur. Bəzən də sözün kəsərliliyi, ideyanın böyüklüyü haqqında informasiya verildəndə hiperbolalardan istifadə olunur. Aşağıdakı nümunəyə baxaq: *“This is the chainsaw for bureaucracy,” Musk said, holding the tool above his head at the Conservative Political Action Conference in National Harbor, Maryland, in February.*

DOGE claimed to have slashed tens of billions of dollars in expenditures, but it was impossible for outside financial experts to verify that because the unit did not provide detailed public accounting of its work.

The White House said the revised plan includes stronger security assurances and reflects Ukraine’s national interests [6].

“Bu, bürokratiya üçün mişardır”, Musk fevral ayında Merilend ştatının Milli Harbor şəhərində keçirilən Mühafizəkar Siyasi Fəaliyyət Konfransında aləti başının üstündə tutaraq dedi.

DOGE on milyardlarla dollar xərcləri azaltdığını iddia etdi, lakin xarici maliyyə mütəxəssislərinin bunu təsdiqləməsi mümkün deyildi, çünki bölmə öz işinin ətraflı ictimai hesabatını təqdim etmədi.

Ağ Ev bildirib ki, yenidən işlənmiş plan daha güclü təhlükəsizlik təminatlarını əhatə edir və Ukraynanın milli maraqlarını əks etdirir”.

“This is the chainsaw for bureaucracy,”(“Bu, bürokratiya üçün mişardır”) hiperbolası bürokratiyanın kökünü tamamilə kəsən alət kimi “mişar”dan istifadə olunur. Mişarın semantikasında kəsib atmaq vardır; bu hiperbolada bürokratiyanın kökünü kəsmək, yəni son həddə qədər bürokratiyanı kəsmək hiperbolik səviyyədə təqdim olunur.

Digər bir misal:

“The initial 28-point proposal put forth by the United States last week called on Ukraine to cede territory, accept limits on its military and abandon its ambitions to join NATO. Those terms would amount to capitulation for many Ukrainians after nearly four years of fighting in Europe’s deadliest conflict since World War II [2, s.210].

(Ötən həftə ABŞ tərəfindən irəli sürülən ilkin 28 bəndlik təklifdə Ukrayna ərazisini güzəştə getməyə, hərbi məhdudiyətləri qəbul etməyə və NATO-ya qoşulmaq ambisiyalarından imtina

etməyə çağırılırdı. Bu şərtlər, İkinci Dünya Müharibəsindən bəri Avropanın ən **ölümcül münafişəsində** təxminən dörd il mübarizə aparan bir çox ukraynalı üçün təslim olmağa bərabər olacaqdı)..

“Deadliest conflict ” (ən ölümcül münafişə) semantikasını “ölümcüllüyün son həddi”nə qədər yüksəlib. Bu semantikasının alınmasında “ən” ədatı mənalı şkalasının son həddində dayanır.

Hadisələrə də hiperbolik yanaşma xəbər proqramında hadisəyə müdaxilə kimi deyil, təsviri fondadır:

“From Wall Street to academia, who is in Trump's line of fire?”

U.S. President Donald Trump has sustained his criticism and actions against executives, corporations and institutions, months after taking office. His unprecedented actions - from novel export deals to frozen university grants - **have upended the status quo** between the government, law, academia and corporate America” [2, s.210].

“Wall Street-dən akademiya qədər, Trampın atəş xəttində kim var?”

ABŞ Prezidenti Donald Tramp vəzifəyə başladıqdan bir neçə ay sonra rəhbərlərə, korporasiyalara və qurumlara qarşı tənqidlərini və hərəkətlərini davam etdirib. Onun misli görünməmiş hərəkətləri - yeni ixrac müqavilələrindən tutmuş dondurulmuş universitet qrantlarına qədər - hökumət, hüquq, akademiya və korporativ Amerika arasındakı status-kvonu **alt-üst edib**”.

“Have upended the status” “alt-üst etmək” əslində informasiyanın əsasında dayanır və onun işlənməsi xəbər fonunda daha məntiqlidir.

Xəbər proqramında məcazların işlənmə tezliyi fərqlidir, əvvəla onu qeyd edək ki, əgər siyasi diskursda metonimiyaların növlərindən biri kimi sneqdoxalara üstünlük verilsə, eləcə də xəbər proqramında bu, daha tez diqqəti cəlb edərsə, bunu metaforalar haqqında demək olmaz. Çünki sneqdoxalar daha çox məkan və dövlət adları və qurumları ilə verilən adların timsalında “xəbər”in qurulma prinsipinə görə daha lakonik və yığcam olmalıdır. Sneqdoxalar da bu prinsiplərə cavab verir. Mertaforalara gəldikdə isə daha emosional və dəyərləndirmə prinsipi ilə hadisələri verir. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, “xəbər” proqramında hər şey dəqiq və subyektin müdaxiləsi olmadan verilir. Buna da səbəb informasiyanı qəbul edən insanların düşüncə tərzindən asılı olaraq müxtəlif yanaşma prinsipləri əsasında təhlil olunmasıdır. Ənənəvi olaraq “Reuters”, “Azertac”, “World News” və s. xəbər agentlikləri baş vermiş hadisə haqqında dəqiq məlumat verir. Məsələn:

“The White House separately said the Ukrainian delegation had told them it "reflects their national interests" and "addresses their core strategic requirements," although Kyiv did not issue a statement of its own. Advertisement · Scroll to continue” [4, s.198].

“Ağ Ev ayrıca bildirib ki, Ukrayna nümayəndə heyəti onlara bunun “milli maraqlarını əks etdirdiyini” və “əsas strateji tələblərinə cavab verdiyini” deyib, baxmayaraq ki, Kiyevöz bəyanatını verməyib “

Yuxarıda verilmiş “xəbər” də “The White House” sneqdoxası yeni hadisə ilə bağlı subyektivizm olmadan dəqiq informasiya verir, o metonimiya heç bir dəyərləndirmə xüsusiyyətinə malik deyil. Görünür, bu kontekstdə metonimiyalara daha çox müraciət olunmasının səbəbi də budur.

Xəbərlər proqramında məcazların işlənmə tezliyi fərqlidir. Əvvəla müasir dövrdə xəbərlər proqramının çox yüksəkdir. İndi də qəzet səhifələrində və televiziya vproqramında xəbərlər rubrikasında dünyada baş verən mühüm xəbərlər yayımlanır. Lakin müasir dövrdə sosial şəbəkələrdə xəbərlərə yer verilir. Müasir gənclər bu proqrama meyillidirlər. Sosial şəbəkələrdəki “xəbərlər” etibarlılığına görə ənənəvi “xəbərlər” proqramından geridə qalır. Məsələn “Reuters” və “Azertac” xəbərlər proqramı, eləcə də dünyanın digər bir sıra xəbərlər proqramı dünyada baş verən hadisələr haqqında bəhs edən ən mötəbər proqramlardan biridir və jurnalistikada “xəbərlər” standartına tam əməl edirlər. Ona görə də bu proqramlara siyasi şərhçilər, tarixçilər və ya siyasi mövzuda araşdırmalar aparan mütəxəssislər tez-tez müraciət edirlər.

Nəticə: Xəbər mətnləri özünəməxsus quruluş prinsipinə malikdir. O, hansısa mövzuda xəbər-informasiya verir, lakin subyektivizm onun üçün yolverilməzdir, informasiya dədid olur və lakoniklik gözlənilir. Eyni zamanda, xəbər mətnləri üçün dinamizm səciyyəvidir. Bu cür xəbər

mətnlərində məcazların işlənilmə tezliyinə və üstünlüyünə görə metonimiyalar, xüsusən də sineqdoxalar üstünlük təşkil edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azertac [Elektron resurs] <https://azertag.az> › xəber .
2. Kennedy Victor (2000) Metaphor in the news-Introduction, *Metaphor and Symbol*, 15(4), London: Routledge, –p.209-211
3. Molek-Kozakowska Katarzyna (2014) Coercive metaphors in news headlines, *Brno Studies in English*, (40) 1: –p.149-173
4. Гибсон, Р. Радио- и телерепортажи / Р. Гибсон. Allyn & Bacon. – Нью-Йорк, –1991.–292 p.
5. Yosef Ben Shlomo and Mark Last. MIL: Automatic Metaphor Identification by Statistical Learning :CEUR-WS.org <https://ceur-ws.org> › Vol-1410 › paper4
6. Reuters .<https://www.reuters.com>
7. World News | Latest Top Stories <https://www.reuters.com>

**Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı Slavyan Universiteti
E-mail: sevinjfataliyeva@gmail.com*

Sevinc Fətəliyeva

THE ROLE OF FIGURATIVE LANGUAGE IN NEWS TEXTS IN ENGLISH AND AZERBAIJANI

The article is devoted to the study of various means of figurative language used in news texts in English and Azerbaijani. For this purpose, news materials published by the British news agency *Reuters* and the Azerbaijani news agencies *AzerTAC* and *Qafqazinfo* have been analyzed. Particular attention is paid to the way metaphors, metonymy, and other types of figurative expressions are employed in news texts authored by journalists of the mentioned agencies, taking into account their institutional principles and modes of operation. An analysis based on the core principles of news agencies reveals that metonymy is used more frequently than metaphor in news discourse. On the other hand, the likelihood of hyperbole and meiosis appearing in news texts is significantly lower than that of metonymy, as these types of figurative language contain evaluative elements that restrict their extensive use. As for irony, it does not correspond to the fundamental principles governing the news programs of the agencies under consideration.

Key words: news texts, *Reuters*, *AzerTAC*, *Qafqazinfo*, metaphor, metonymy.

Севиндж Фяталиева

РОЛЬ ФИГУРАТИВНОГО ЯЗЫКА В НОВОСТНЫХ ТЕКСТАХ НА АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена изучению различных средств фигуративного языка, используемых в новостных текстах на английском и азербайджанском языках. Для этих целей были проанализированы новостные материалы, опубликованные британским информационным агентством *Reuters* и азербайджанскими агентствами *AzerTAC* и *Qafqazinfo*. Особое внимание уделяется тому, как метафоры, метонимия и другие типы фигуративных выражений используются в новостных текстах, созданных журналистами упомянутых

агентств, с учетом их институциональных принципов и способов работы. Анализ, основанный на основных принципах работы новостных агентств, показывает, что метонимия используется чаще, чем метафора, в новостном дискурсе. С другой стороны, вероятность появления гиперболы и мейозиса в новостных текстах значительно ниже, чем метонимии, так как эти типы фигуративного языка содержат оценочные элементы, ограничивающие их широкое использование. Что касается иронии, то она не соответствует фундаментальным принципам, регулирующим новостные программы рассматриваемых агентств.

Ключевые слова: *новостные тексты, Reuters, AzerTAC, Qafqazinfo, метафора, метонимия.*

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Firudin Rzayev tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 18.10.2025
Son daxilolma tarixi: 18.11.2025